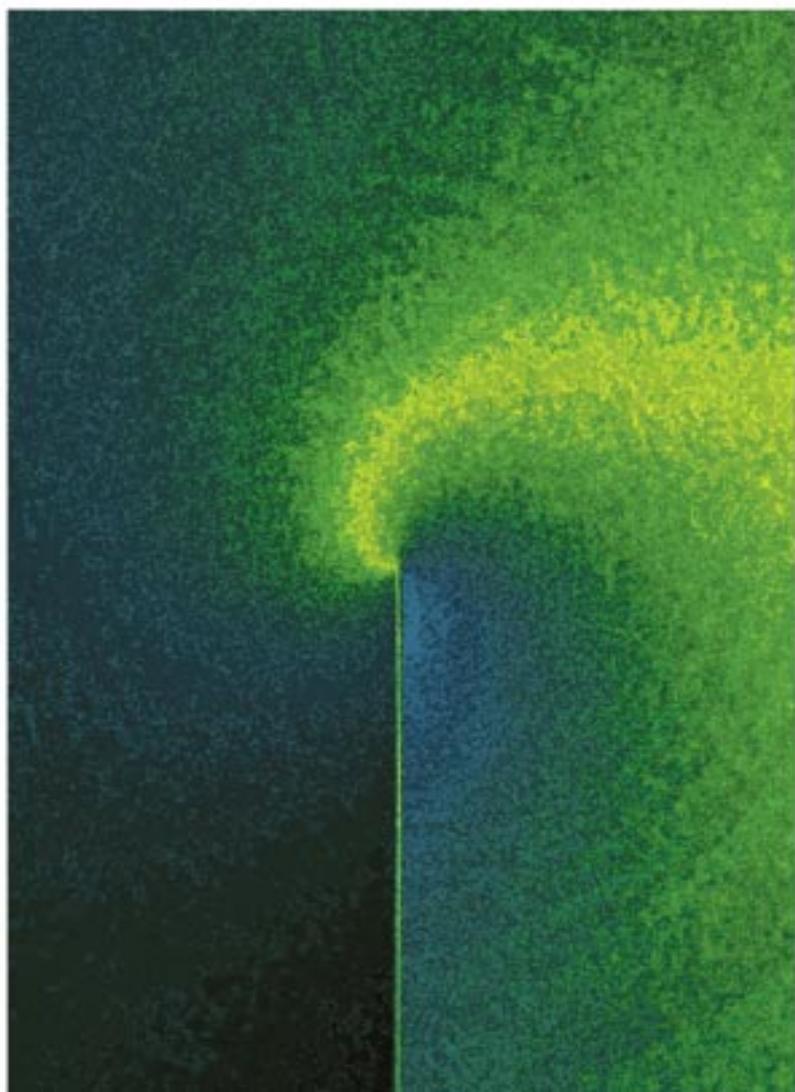

Jan Šejda, Zdeněk Šmerhovský, Dana Göpfertová

VÝKLADOVÝ SLOVNÍK EPIDEMIOLOGICKÉ TERMINOLOGIE

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoli neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoli konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umisťování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

Prof. MUDr. Jan Šejda, DrSc.
MUDr. Zdeněk Šmerhovský, Ph.D.
Doc. MUDr. Dana Göpfertová, CSc.

VÝKLADOVÝ SLOVNÍK EPIDEMIOLOGICKÉ TERMINOLOGIE

Recenzenti:

Prof. MUDr. Vladimír Janout, CSc.
MUDr. Jan Augustin

Copyright © Grada Publishing, a.s., 2005
Cover Photo © profimedia.cz/CORBIS, 2005

Vydala Grada Publishing, a.s.,
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7,
jako svou 2255. publikaci

Odpovědná redaktorka Pavla Kovářová
Sazba a zlom Blažena Posekaná
Obrazová dokumentace autoři
Počet stran 120
Vydání první, Praha 2005
Vytiskl Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.,
Husova 1881, Havlíčkův Brod

Nakladatelství děkuje Ministerstvu zdravotnictví ČR za finanční podporu při vydání této publikace.

*Názvy produktů, firem apod. použité v knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.
Postupy a příklady v této knize, rovněž tak informace o léčích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění však pro autory ani pro nakladatelství nevyplývají žádné právní důsledky.
Všechna práva vyhrazena. Tato kniha ani její část nesmějí být žádným způsobem reprodukovány, ukládány či rozšiřovány bez písemného souhlasu nakladatelství.*

ISBN 80-247-1068-4 (tištěná verze)
ISBN 978-80-247-6188-6 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

Předmluva	7
Zpracování výrazového slovníku	8
A	9
B	16
C	21
Č	22
D	23
E	27
F	30
G	32
H	33
CH	35
I	36
K	43
L	51
M	52
N	56
O	59
P	64
Q	77
R	78
S	84
Š	103
T	104
U	106
V	109
Z	114
Použitá literatura	117

Předmluva

Snadná dostupnost cizojazyčné odborné literatury a stále širší možnosti využívání Internetu sice na jedné straně poskytuje rychlý přístup k novým poznatkům a odborným znalostem včetně snadné komunikace mezi vědeckými týmy, na straně druhé se však poměrně často projeví nesrovnalosti, či dokonce neporozumění při chápání a vysvětlování určitých pojmu odborné terminologie. Ta bývá často nejednotná, mnohdy zkreslující a ve svých důsledcích snižuje spolehlivost, a především všeobecnou platnost předkládaných pracovních výstupů.

V poslední době stále častěji zdůrazňovaná nutnost objektivního vědeckého přístupu k řešení výzkumných úkolů – medicína založená na důkazech – znamená proces systematického vyhledávání, hodnocení a používání současných vědeckých výsledků, který je základem pro praktická rozhodnutí. Rozhodující se stává epidemiologická metoda jako objektivní způsob ověřování kauzálních vztahů mezi původci či příčinami nemocí a následným onemocněním, stejně jako úspěšnosti nově zaváděných léčebných režimů a technik.

Epidemiologickou metodu práce tak užívají nejen epidemiologové, zabývající se problematikou infekční i neinfekční etiologie nemocí a jejich prevencí, ale i klinici a pracovníci dalších vědních oborů. Předkládaný slovník by měl přispět ke sjednocení užívaných pojmu, jejich standardizaci, a tak i k lepšímu vzájemnému porozumění.

Výběr zařazených hesel sice vychází z problematiky obecné epidemiologie infekčních nemocí, ale důraz je kladen především na metodologické aspekty, užívané při studiu zdravotního stavu populace a při pátrání po příčinách nemocí a možnostech jejich účinné prevence. Jejich výčet nemůže však v žádném případě být konečný.

Protože se s mnoha termíny setkáváme zejména v anglické odborné literatuře a jejich český překlad buď není výstižný, anebo není užíván vůbec, jsou ve slovníku uváděna i jejich anglická znění.

Epidemiologie je vědeckou disciplínou, která se v posledních desetiletích po praktické i teoretické stránce velmi rychle vyvíjí. S tím souvisí i to, že se význam některých pojmu posouvá. Proto si jsou autoři vědomi, že je více než pravděpodobné, že předkládané definice některých hesel mohou být i diskutabilní. Snahou autorů však bylo akceptovat obecně uznávaný přístup současné světové odborné literatury.

Autoři

Zpracování výrazového slovníku

Typy písma v levém sloupci

VERZÁLKY	HLAVNÍ VÝRAZ
<i>Kurzíva</i>	<i>anglický překlad</i>
<i>KURZÍVA</i>	<i>ANGLICKÝ VÝRAZ</i>

- Odstavce s odrážkou   vedlejší výrazy pod hlavním

Obrázky grafy a schémata – příklady použití

A

A

ABSOLUTNÍ
REDUKCE
RIZIKA (ARR)
Absolute risk reduction

Ukazatel využívaný v hodnocení klinických studií. Stanoví se jako rozdíl v incidenci sledovaného zdravotního následku v kontrolní a intervenované skupině.

ADHERENCE
Adherence

Viz Compliance.

ADJUVANS
Adjuvant

Látka potencující imunitní odpověď organismu na vpravený antigen očkovací látky. Adjuvancia mohou působit různým způsobem (de-potní účinek, aktivace makrofágů, specifický účinek na lymfocyty aj.).

ADJUSTACE
Adjustment

Postup, při kterém se statistickými metodami minimalizují takové účinky rozdílů ve složení porovnávaných populací, které mohou zkreslovat výsledek jejich vzájemného srovnání. Jako příklady lze uvést statistické techniky, jako jsou vícerozměrová regrese nebo standardizace. K odstranění rušivého účinku rozdílu ve věkové struktuře studované asociace se používá velmi často metoda přímé a nepřímé standardizace (viz Standardizace).

ALGORITMUS
Algorithm

Jakýkoliv systematický proces, který se skládá z uspořádané posloupnosti, kdy každý následný krok je závislý na výsledku předcházejícího kroku. Termín se běžně používá k popisu strukturovaných procesů, používaných např. při programování nebo plánování zdravotní péče.

ALGORITMUS
KLINICKÝ
(klinický protokol)
Algorithm clinical

Explicitní popis kroků, které je třeba provést při péči o pacienta za přesně specifikovaných podmínek. Tento proces je založen na rozhodovací logice a všech dostupných relevantních datech o konkrétním pacientovi, a na datech pocházejících z epidemiologických a dalších zdrojů. Cílem je dospět k rozhodnutí maximizujícímu pacientův prospěch a minimalizujícímu rizika.

ANALYTICKÁ STUDIE

A

ANALYTICKÁ STUDIE <i>Analytic study</i>	Viz Studie epidemiologické.
ANALÝZA IDIOGRAFICKÁ <i>Idiographic analysis</i>	Analýza, která je zaměřena výhradně na jeden konkrétní případ.
ANALÝZA MNOHOROZMĚRNÁ <i>Multivariate analysis</i>	Viz Mnohorozměrná analýza.
ANALÝZA PODLE PŮVODNÍHO LÉČEBNÉHO ZÁMĚRU <i>Analysis intention to treat</i>	Analýza klinické studie, ve které je hodnocení účinku studovaného léku nebo léčebného postupu provedeno pro všechny osoby původně do studie zařazené (bez ohledu na to, zda studii dokončily).
ANALÝZA PODLE SKUTEČNĚ ABSOLVOVANÉ LÉČBY <i>Analysis on treatment</i>	Analýza výsledků klinické studie, kde jsou v hodnocení výsledků zahrnuty pouze osoby, které dokončily studii a vyřazeny ty, které přestaly přijímat předepsanou léčbu.
ANALÝZA SENZITIVITY <i>Sensitivity analysis</i>	Matematický postup využívaný k odhadu vlivu výběrové chyby i dalších metodologických nedostatků. Vychází se z vyjádření krajních variant rozložení studovaného faktoru (není přítomen vůbec u nikoho, je přítomen u všech).
ANALÝZY NÁKLADOVÉ <i>Cost analysis</i>	Ekonomické analýzy vyjadřující vztah mezi výsledky dosaženými intervencí a vynaloženým úsilím. Mezi hlavní metodologické přístupy patří analýzy typu analýza prospěšnosti vynaložených nákladů, analýza účelnosti vynaložených nákladů, analýza minimalizace vynaložených nákladů, analýza důsledků vynaložených nákladů. Při rozdílném časovém rozložení nákladů a užitků dosažených programem je třeba kalkulovat s diskontní sazbou. Diskontní sazba odráží preference společnosti mezi současnými a budoucími náklady a užitky.
• Analýza prospěšnosti vynaložených nákladů <i>Cost-benefit analysis</i>	Hodnotí vynaložené náklady a výsledný přínos intervenčního programu. Výsledek je vyjadřován ve finančních částkách.

ANTIGENEMIE

A

- Analýza důsledků vynaložených nákladů
Cost-consequence analysis

Ekonomické vyhodnocení dvou nebo více alternativních programů. Náklady i výsledky jsou prezentovány v přirozených jednotkách (např. čas, kvalifikace, krevní tlak, přičemž se nehodnotí důležitost jednotlivých výstupů a závěrečné hodnocení je ponecháno na uživateli studie).
  - Analýza minimalizace vynaložených nákladů
Cost-minimization analysis

Používá se v případech, když účinnost porovnávaných intervencí je stejná, porovnávají se vynaložené náklady u různých postupů. Výsledky se vyjadřují ve finančních částkách.
  - Analýza účelnosti vynaložených nákladů
Cost-utility analysis

Porovnávají se různé nemoci a různé programy intervence. Hodnocení je kvalitativní i kvantitativní, výsledky se vyjadřují ve QALY (Viz QALY).
  - Analýza účinnosti vynaložených nákladů
Cost-effectiveness analysis

Používá se na porovnání účinnosti intervenčních programů, kdy účinky mohou být vyjádřeny jednou proměnnou. Hodnotí poměr vynaložených nákladů na intervenci a na účinnosti; výsledky jsou vyjadřovány v jednotkách jako získané roky života, počty odvrácených úmrťí, případy zachycené screeningovými programy, aj.
- ANAMNESTICKÁ REAKCE**
Booster effect
Viz Imunitní odpověď.
- ANATOXIN (toxoid)**
Anatoxin
Viz Vakcína.
- ANTIBIOGRAM**
Antibiogram
Výčet (spektrum) antibiotik, vůči kterým je konkrétně izolovaný kmen mikroorganismu citlivý nebo rezistentní.
- ANTIGEN**
Antigen
Cizorodá látka, nejčastěji proteinové, polysacharidové či glykolipidové povahy, která po vpravení do tkání člověka nebo zvířete vyvolává specifickou imunitní odpověď.
- ANTIGENEMIE**
Antigenaemia
Přítomnost antigenu v krvi.

ANTIGENICITA

A

ANTIGENICITA (imunogenicita) <i>Antigenicity</i>	Schopnost vyvolat specifickou lokální či systémovou imunitní odpověď organismu.
ANTIGENNÍ DETERMINANTA <i>Antigenic determinant</i>	Část molekuly antigenu, na níž se specificky váže svým vazebným místem příslušná protolátka. Jediná molekula antigenu může mít řadu různých antigenních determinant.
ANTIGENNÍ DRIFT (posun) <i>Antigenic drift</i>	Postupné menší změny ve sledu aminokyselin polypeptidových řetězců povrchových antigenů virů vznikající vlivem genetických mutací a selekčním tlakem při jejich replikaci v částečně imunních lidských, případně zvířecích hostitelích. Důsledkem antigenního driftu je antigenní odlišnost, nebo i vznik nové varianty viru (viry chřipky, retroviry, rotaviry).
ANTIGENNÍ CHARAKTERISTIKA INFEKČNÍHO AGENS <i>Antigenic characteristic of infectious agens</i>	Chemické a strukturální uspořádání antigenických komponent určitého agens. Tyto komponenty i jejich uspořádání jsou pro každý mikrobiální druh, kmen nebo variantu jedinečné, a jsou odpovědné za specifickost imunity vznikající po infekci. Antigenní charakteristika je důležitá pro jeho identifikaci a pro diagnostiku.
ANTIGENNÍ SHIFT (skok) <i>Antigenic shift</i>	Zásadní změna polypeptidů povrchových antigenů viru chřipky typu A (hemaglutininu a neuramnidázy), vysvětlovaná výměnou antigenických komponent lidského a zvířecího chřipkového kmene při jejich současné infekci hostitelské buňky.
ANTISEPSE <i>Antisepsis</i>	Zneškodňování patogenních mikroorganismů na kůži, sliznicích a v tkáních látkami, které se nazývají antiseptika.
ANTITOXIN <i>Antitoxin</i>	Neutralizující protilátka proti mikrobiálnímu toxinu, zpravidla proti exotoxinu bakterií.
APLIKOVANÁ EPIDEMIOLOGIE <i>Applied epidemiology</i>	Uplatnění a hodnocení epidemiologických objevů a metod v oblasti veřejného zdravotnictví a poskytování zdravotní péče. To zahrnuje využití etiologického výzkumu, stanovování priorit a hodnocení zdravotních programů, politiky a služeb. Je to epidemiologická praxe, jejíž cílem je chránit a prohlubovat zdraví defino-